

วัฒนธรรมทางดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ไทพวน): ขับจิม
National Music Culture Lao PePle's Democratic Republic (Tai Phuan): Khub Ngum.

เจริญชัย แสงอรุณ

Jarernchai Sangaroon

นักศึกษาลัทธิศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Doctoral Student of Music branch Faculty of Fine and Applied Arts Khon Kaen University

Corresponding author E-mail: parn7810@gmail.com

Received: 18 October 2020

Revised: 30 December 2020

Accepted: 7 January 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอเรียบเรียงข้อมูลจากการเก็บสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key Information) ข้อมูลภาคสนามที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งกลุ่มคนที่ให้ข้อมูล คือ ศิลปินที่ขับจิม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานที่ทำกินบริเวณลุ่มแม่น้ำด้วยมืออาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แม่น้ำจิม (Nam Ngum) เป็นแม่น้ำที่มีความยาว 354 กิโลเมตร ไหลลงสู่แม่น้ำโขง โดยมีต้นน้ำในเขตที่สูงทางเหนือของแขวงเชียงขวาง และไหลลงใต้ผ่านแขวงเวียงจันทน์ ไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่เวียงจันทน์ แม่น้ำสายนี้ได้สร้างเขื่อนน้ำจิมกันเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า แม่น้ำจิมสายนี้คือเส้นทางอพยพ กวาดต้อน และเคลื่อนย้าย ของชาวไทพวนมาสู่เวียงจันทน์ เป็นแม่น้ำสายสำคัญของชาวไทพวนและชาวลาวเวียงจันทน์ ในอดีตเมืองไทพวนเป็นเมืองสามฝ่ายฟ้า ที่ถูกรุกรานจากเมืองใหญ่สามเมือง นั่นคือ นครหลวงพระบาง, นครเวียงจันทน์ และฝ่ายแกวอานนาม ดังนั้นชาวไทพวนจึงมักอยู่กันอย่างไม่ค่อยสงบ คราวศึกสงคราม หากฝ่ายพวนพ่ายแพ้จึงถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยศึกตามหัวเมืองใหญ่ ๆ บางพวกก็อพยพเคลื่อนย้ายหนีภัยสงคราม ชาวพวนกลุ่มที่อยู่เวียงจันทน์ในปัจจุบันนี้ คาดว่าคงอพยพมาตามลำน้ำจิมสายนี้เพื่อหาหลักแหล่งถิ่นอาศัยใหม่ที่สงบ จนกลายเป็นตำนานของการ ขับจิม ที่แสนไพเราะคลุกเคล้าไปกับท่วงทำนองที่แสนเศร้าแต่ยังคงเจือปนไปด้วยสำเนียงที่ฟังทีไร ก็คือสำเนียงไทพวน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทางดนตรี, กลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน, ขับจิม

Abstract

This academic article The student wants to present and compile the information from the interviewing of the knowledgeable Key Information information interviews collected in Lao People's Democratic Republic. In which the informative group is artists who sang The Tai Phuan ethnic group is one of the ethnic groups that set up a base for farming in the river basin with mainly agricultural occupation. The Nam Ngum River is 354 kilometers long, flowing into the Mekong River. With the upper reaches of the north of Xieng Khwang District and flows south through Vientiane Province to meet with the Mekong River in Vientiane This river built the Nam Ngum Kang dam to generate electricity. The Ngum River is the forcible migration and transport of the Tai Phuan people to Vientiane. It is an important river for the Tai Phuan and Lao people of Vientiane. In the past, Tai Phuan A city on three sides That was invaded by three major cities, namely Luang Prabang, Vientiane and the Kao an Nam side, so Tai Phuan people often lived in peace War time If the Puan were defeated, they were taken to prisoners of war in the major cities. Some of them evacuated, moved away from war. The Puan people in Vientiane today Expected to migrate along this Ngum River to find a new peaceful habitat. Until it became a

legend of a melodious sway mingled with sad melodies but still mixed with how the accent sounded is the Tai Phuan accent as the following article

Keywords: National Music Culture, Tai Phuan ethnic, Song Ngum

บทนำ

การนำเสนอในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เรียบเรียงข้อมูลจากการเก็บสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key information) ข้อมูลภาคสนามที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งกลุ่มคนที่ให้ข้อมูล คือ ศิลปินที่ขับขึง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ไทพวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานที่ทำกินบริเวณลุ่มแม่น้ำด้วยมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แม่น้ำจิม (Nam Ngum) เป็นแม่น้ำที่มีความยาว 354 กิโลเมตร ไหลลงสู่แม่น้ำโขง โดยมีต้นน้ำในเขตที่สูงทางเหนือของแขวงเชียงขวาง และไหลลงใต้ผ่านแขวงเวียงจันทน์ ไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่เวียงจันทน์ แม่น้ำสายนี้ได้สร้างเขื่อนน้ำจิมกันเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า แม่น้ำจิมสายนี้คือเส้นทางอพยพ กวาดต้อน และเคลื่อนย้ายของชาวไทพวนมาสู่เวียงจันทน์ เป็นแม่น้ำสายสำคัญของชาวไทพวนและชาวลาวเวียงจันทน์ ในอดีตเมืองไทพวน เป็นเมืองสามฝ่ายฟ้า ที่ถูกรุกรานจากเมืองใหญ่สามเมือง นั่นคือ นครหลวงพระบาง, นครเวียงจันทน์ และฝ่ายแกวอานนาม ดังนั้น ชาวไทพวนจึงมักอยู่กันอย่างไม่ค่อยสงบ คราวศึกสงคราม หากฝ่ายพวนพ่ายแพ้จึงถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยศึกตามหัวเมืองใหญ่ ๆ บางพวกก็อพยพเคลื่อนย้ายหนีภัยสงคราม ชาวพวนกลุ่มที่อยู่เวียงจันทน์ในปัจจุบันนี้ คาดว่าคงอพยพมาตามลำน้ำจิมสายนี้เพื่อหาหลักแหล่งถิ่นอาศัยใหม่ที่สงบ จนกลายเป็นตำนานของการ ขับขึง ที่แสนไพเราะคลุกเคล้าไปกับท่วงทำนองที่แสนเศร้าแต่ยังคงเจ็บปวดไปด้วยสำเนียงที่ฟังทีไร ก็คือสำเนียงไทพวน ซึ่งในส่วนวัฒนธรรมทางดนตรีการขับลำเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาว ตลอดทั้งสองฝั่งลำน้ำโขง ในทศวรรษของนักดนตรีวิทยา การขับลำเป็นศิลปะการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปเพื่อรับใช้สังคม มีส่วนร่วมและผูกพันกับวิถีชีวิตของสังคมโดยตลอด ไม่ว่าจะ เป็นในรูปแบบขนบธรรมเนียมอันถือปฏิบัติสืบต่อกันมา วัฒนธรรม พิธีกรรม กระทั่งวิถีชีวิตหากพิจารณาการขับลำ ด้วยสายตาของนักดนตรีวิทยาแล้ว ก็ย่อมจะเห็นว่าเป็นเพลงพื้นบ้าน ที่ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นคิดประดิษฐ์แบบแผนการร้องของตนตามความนิยม สำเนียง ภาษาพูดที่แตกต่างกันไปก็ยังเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ที่สามารถถ่ายทอดปรัชญาความนึกคิดของชาวบ้านหรือกลุ่มชนได้อย่างใกล้เคียงความเป็นจริงที่สุด เนื่องจากเป็นผลผลิตทางความคิดที่ผ่านกระบวนการกลั่นกรองน้อยกว่าวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทอื่นเพลงพื้นบ้านนั้นถือเป็นการแสดงและเป็นวรรณกรรม อาจเรียกรวมกันได้ว่าเป็นวรรณกรรมการแสดง เนื่องจากการแสดงเพลงพื้นบ้านก็คือการนำเสนอเนื้อหาจากวรรณกรรมท้องถิ่น ประเภทอื่น ๆ นั้นเองมาถ่ายทอด โดยการขับร้อง หรือขับซึ่งอาจมีดนตรีประกอบหรือไม่ก็ได้ (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, 2562)

บทวิเคราะห์

บทความวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนจะได้อธิบายวัฒนธรรมการขับขึง กล่าวเปรียบเทียบการขับคล้ายกับการร้องในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยประเด็นได้ ดังนี้

1. วัฒนธรรมการขับขึง

เป็นการขับที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ถ้าเราจะกล่าวเปรียบเทียบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผู้ศึกษาเข้าใจว่ามีลักษณะเฉพาะคล้ายกับเพลงโคราช ที่มีความโดดเด่นเฉพาะทางด้านท่วงทำนองเสียง และ สำเนียง นอกจากนั้น สิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาข้อมูลภาคสนามในครั้งนี้ จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ในเรื่องของการศึกษาฝึกหัดเรียนขับขึง ที่มีความยากและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ จึงกล่าวได้ว่า การขับขึง เป็นสิ่งที่สะท้อนวัฒนธรรมทางด้านดนตรี ภาษารวมถึง วิถีชีวิตของชาวไทพวน ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่มีความซับซ้อนอยู่ภายในตัวบริบทของมันเอง

2. วัฒนธรรมทางดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์สาธารณรัฐประชาชนลาว (ไทพวน): ขับจิม ความสัมพันธ์ในอดีต

ขับจิมเป็นศิลปะวรรณคดีประเภทหนึ่ง ในจำนวนขับลำทั้งหลายที่ยังคงตัวและขยายตัวอยู่ในลาว ซึ่งมีความนิยมที่สูงที่สุด โดยเฉพาะอยู่ในแขวงเวียงจันทน์ ซึ่งลาวเหนือขึ้นไปเรียกขับจิมไม่เรียกลำ ขับจิมเป็นประเภทขับที่มีมาแต่โบราณ มีความคงตัวอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นมรดกอันล้ำค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติลาวอีกด้วย ทั้งเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษลาวที่ได้สร้างไว้ในด้านรูปแบบการแสดงและการลำและทำนองที่เป็นเอกลักษณ์ที่เรียบง่ายบนวิถีชีวิตของชาวลาวที่อาศัยอยู่ฝั่งริมน้ำโขงซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ยากและคู่ควรแก่การอนุรักษ์ไว้สืบต่อแก่ลูกหลาน การขับจิมเป็นการขับอีกประเภทหนึ่งที่ใช้ขับตามแบบคำกลอนหรือคำพญา เรียกว่าหมอพญา ดังนั้นขับจิมก็สามารถขับได้ทุกบทกลอนสิ่งที่ขับจิมแตกต่างจากขับลำประเภทอื่น ๆ คือ ด้านทำนองหรือสำเนียงขับ จากการศึกษาพบว่า การขับจิมเป็นสัญลักษณ์ประจำแขวงเวียงจันทน์ ที่ประชาชนได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษจนมาถึงปัจจุบัน การขับจิมมีพื้นฐานมาจากการเทศน์แหล่ของพระ จึงทำให้เนื้อหาของบทกลอนขับจิมไม่สลับซับซ้อนมากนัก เพราะเนื้อหาของบทเพลงขับจิมมีลักษณะทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกอยู่ด้วยจึงทำให้เข้าใจง่ายสามารถนำมาปฏิบัติได้ การขับจิมเป็นขับลำพื้นบ้านที่มีรูปแบบหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ประจำเผ่าพวนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งน้ำโขง การขับร้องก็ไม่ต้องอาศัยเครื่องดนตรีหลายชิ้น มีเพียงแคนและซอเท่านั้น คนที่จะมาขับร้องได้จะต้องเป็นคนที่มีไหวพริบในการขับโต้ตอบเข้าหาฝ่ายตรงข้าม และมีความรู้ความสามารถในการใช้ พญา นอกจากนี้เสียงก็เป็นอีกองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการขับจิม ถ้าหมอขับจิมคนไหนเสียงดีเสียงไพเราะก็จะได้รับความนิยมสูง ส่วนท่วงทำนองของการขับก็เป็นอีกลีลาหนึ่งในการร้องที่ต้องอาศัยการเอื้อนเสียงอยู่ตลอดเวลา โดยจะต้องมีระดับเสียงสูงอย่างสม่ำเสมอเพื่อจะได้เปล่งเสียงให้ได้ยาวนานและให้เป็นเพลงขับจิมได้เสริมสร้างคุณค่าในทางด้านจิตใจ ให้แก่ผู้ฟังที่ได้รับความรู้สึกจากศิลปะในการฟังมากที่สุด เพราะเพลงขับจิมให้ความร่าเริงบันเทิงใจแก่ประชาชนชาวแขวงเวียงจันทน์ เนื่องจากเนื้อหาของบทเพลงขับจิมให้ความรู้ทางด้านคติโลกและศีลธรรม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เพลงร้องในประเทศลาว มีเรียกอยู่ 2 ประเภทใหญ่ คือ “ขับ” และ “ลำ” มีหลายชนิดรวบรวมโดยแบ่งตามเขตการปกครองระบบแขวงของประเทศลาวไว้ ดังนี้

- ขับท่อมหลวงพระบาง (แขวงหลวงพระบาง)
- ขับชำเหนือ (แขวงหัวพัน)
- ขับจิม (แขวงเวียงจันทน์)
- ขับเชียงขวาง ขับพวน (แขวงเชียงขวาง)
- ขับเม้ย (หลัก 20 แขวงบอลิคำไซ)
- ลำผู้ไท ลำตั้งหวาย ลำบ้านซอก ลำคอนสะหวัน (แขวงสะหวันนะเขต)
- ลำสาละวัน (แขวงสาละวัน)
- ลำตั้งหวาย (ของพวกเผ่าบลู)
- ลำสีพันดอน (แขวงจำปาสัก, เมืองโขง, ปากเซ)
- ลำมะหาไซ (เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน) (เจริญชัย ชนไฟโรจน์, 2526)

อย่างไรก็ตาม มีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มอีกอย่างหนึ่งคือ คนลาวทางภาคเหนือลงมาถึงเขตร่องจิม ยังคงเรียกการแสดงอย่างหนึ่งที่มีมาแต่โบราณตามคำพูดดั้งเดิมนั้นว่า “ขับ” ไม่เคยพูดว่า “ลำ” เลย เช่นขับจิม ขับพวน (ขับเชียงขวาง) ขับชำเหนือ ขับท่อม ขับลื้อ ขับไทดำ...ส่วนคนทางใต้ นับแต่แขวงคำม่วนลงไปกลับใช้คำว่า “ลำ” เรียกชื่อการแสดงแบบเดียวกัน นั่นคือ ลำมะหาไซ ลำผู้ไท ลำตั้งหวาย ลำคอนสวรรค์ ลำสาละวัน ลำสีพันดอน... คำว่า “ขับ” นี้ยังปรากฏใน “คำโตงโตย” ที่บอกอาการของคนซึ่งไม่สบายที่ว่า “นอนบ่หลับ ขับบ่ม่วน” อีกด้วย เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า คนทางภาคเหนือสามารถรักษาภาษาลาวแบบดั้งเดิมได้ดีกว่าคนทางใต้

หากเปรียบเทียบในวรรณคดีไทยดั้งเดิมก็ใช้คำว่าขับเหมือนกัน เช่น “ขับเสภา” เป็นต้น ส่วนคำว่า “รำ” ในภาษาไทยก็หมายถึงฟ้อน เพราะไทยก็รับคำนี้มาจากภาษาเขมรเหมือนกัน สำหรับคำว่า “ลำ” ที่หมายถึงการโละนอ นั้น ก็มีแต่ในหม่อมคน [ลาว] อยู่ภาคอีสานของไทยเท่านั้น และก็มีแต่สำเนียงในภาษาลาวเท่านั้นที่สามารถใช้ลำโละนอได้ ส่วนสำเนียงไทยนำมาใช้ไม่ได้ การเปลี่ยนจากคำว่า “ขับ” มาเป็น “ลำ” นี้เกิดขึ้นทางดินแดนและผู้คนที่มีการเปลี่ยนคำเรียกชื่อสายแม่น้ำ ระหว่างคำว่า “น้ำ” กับคำว่า “เซ” คือคนที่อยู่ทางเหนือของเมืองท่าแขก แขวงคำม่วนขึ้นไปทางเหนือ เรียกสายน้ำว่า “น้ำ” เช่น น้ำโดน น้ำหินปูน น้ำกระดิง น้ำซัน น้ำเงียบ น้ำงึม น้ำอู น้ำแบ่ง น้ำทา ส่วนสายแม่น้ำที่อยู่ด้านใต้เมืองดังกล่าวลงไปกลับถูกเรียกว่า “เซ” เช่น เซบั้งไฟ เซบั้งเหียง เซบั้งนวน เซโดน เซกอง การเปลี่ยนคำว่าน้ำ เป็นเช่นนี้ คงมีสาเหตุจาก คนและดินแดนทางใต้ได้รับอิทธิพลจากภาษาเขมรและภาษาจามมาก เพราะคำว่า “เซ” เป็นภาษาจาม โดยมีคำที่ใกล้เคียงคือ ซ่า เชื่อม เชื่อม ส่วนคำว่า “บั้ง” เป็นภาษาเขมร ซึ่งมีคำที่ใกล้เคียงคือ: บวม เบื่อม บ่อ บาง บึง บุงซึ่งล้วนเป็นคำที่เกี่ยวกับน้ำทั้งสิ้น เป็นต้น (กองบรรณาธิการ, 2559)

3. การรับงานแสดงของหมอลำขับงึม

หมอลำขับงึมจะถูกจ้างไปตามงานต่างๆ เช่น งานร้องต้อนรับผู้ใหญ่ที่มียศถาบรรดาศักดิ์, ขับร้องในงานบุญทำทานกongsun โดยทำนองเดียวกันทั้งหมด ถ้าต้องไปร้องขับให้นายที่มียศถาบรรดาศักดิ์ให้ใช้ว่าท่านขึ้นต้นนำหน้า ตามสถานการณ์ แต่ใช้ทำนองเดิมเปลี่ยนแค่คำพูดหรือต้นสด การรับงานของหมอลำขับเนื้อเรื่องในการขับต้องไปดูที่หน้างานตามเจ้าภาพว่า จ้างให้ขับเรื่องอะไรแต่ทำนองเดียวกันทั้งหมดและพื้นฐานเพลงจะถูกเขียนเทียบเนื้อเพลงขึ้นมาใหม่ตามสถานการณ์ ในส่วนของหมอลำผู้ชายนั้น จะขับอะไรออกมาก็ตามแต่หมอลำฝ่ายหญิงต้องตอบรับได้ทันทีถ้าหมอลำฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขับตอบไม่ได้ ก็ว่าได้ว่าหมอลำขับไม่เก่งแล้วจะมีการโต้เถียงกันแบบ “พญา” เกิดขึ้นไม่ใช่การโต้เถียงแบบทะเลาะเบาะแว้ง เจ้าภาพจะมีการว่าจ้างมาประชันกันเพื่อชิงไหวพริบของหมอลำทั้งฝ่ายชายฝ่ายหญิง ซึ่งจะเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงแต่ละคณะมาประชันกัน ส่วนการแต่งกายของนักแสดงและเนื้อร้องจะขึ้นอยู่กับ เจ้าภาพ ว่าเป็นใคร ถ้าเป็นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ นักแสดงจะแต่งชุดที่สวยงาม เช่น ใส่เสื้อขาวแขนยาว มีผ้าพาดไหล่ (ป่า) และจะมีการปรับคำเป็น โดย และ เจ้า ส่วนงานใดที่เจ้าภาพเป็นราษฎร การแต่งกายของนักแสดงจะเรียบง่าย และคำที่ขับงึมจะเป็น โดย และ ข่อย ส่วนค่าจ้างในการแสดงแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับความพอใจระหว่างเจ้าภาพและนักแสดง (แสงมะไล สีสู่ทำ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561)

4. ขั้นตอนการแสดงการขับงึม

การขับงึมต้องนั่งขับเท่านั้น จะไม่ขึ้นเวที และต้องมีหมอนวางปิดหน้าขาไว้ นั่งพับเพียบหมอนคู่กับคายน้อ (ขัน5) เจ้าภาพต้องมีหมอนให้พร้อมกับเสื่อปูนั่ง หมอน แคน คายน้อ (ขัน5) ต้องประกอบเข้าด้วยกัน เครื่องคายน้อสำหรับหมอลำขับงึม รูป 5 ดอก ดอกไม้ ขาว 5 คู่ เทียน ขาว 5 คู่ เงิน 5 บาท หรือขันซ์ 5 พอได้เครื่องคายน้อมาแล้ว ก็ทำการยกยอขึ้น นึกถึงครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ คือกลอนอ้อน้ำไหล แปลว่า พุดให้สิ้นไหลไม่มีสะดุด แต่ไม่สามารถบอกตอนที่พุดได้เพราะถือว่าเป็นความลับของหมอลำแต่ละคณะ หมอลำห้ามลบหลู่ครูบาอาจารย์คนไหนลบหลู่ก็จะถือว่าไม่สามารถไปได้ไกลหรือทำมาหากินไม่ประสบความสำเร็จ ทำการประกอบอาชีพอะไรก็ไม่เจริญ หัวใจหลักของการขับงึมคือการแสดงไหวพริบปฏิภาณของผู้ขับงึม การเรียนขับอย่างน้อยผู้เรียนต้องอายุ 6 ปีขึ้นไปเจาะเลือกคนที่มีความสนใจตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะเสียงยังไม่แตกสอนง่ายแต่ถ้าแก่ตัวแล้วก็จะเป็นการยากในการเรียนการสอนขับงึม เมื่อ 6 ปีแล้วต้องไปนั่งข้าง ๆ เพื่อเรียนรู้ เวลาขับจะได้ตอบโต้อีกฝ่ายของคณะอีกฝ่ายได้ (แสงมะไล สีสู่ทำ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561)

5. เนื้อกลอนขับและหน้าที่หมอแคน

ในการบรรเลงแคนต้องมีสองคนสลับกันเป่าทั้งหมอแคนผู้หญิงและหมอแคนผู้ชายในการเป่าหมอลำต้องมี 2 คนสลับกันลำ ต้องมีผู้หญิงนั่งรินเหล้า 2 คน วงขับงึมมีทั้งหมด 6 คนถ้ามีหมอแคนคนเดียวก็ไม่สามารถเป่าแสดงได้หมดคืน ต้องมีหมอแคน 2 คนสลับกันเป่าเพราะต้องใช้เวลาในการขับ 2 ทุ่มถึงตี 3 หากงานใดเจ้าภาพเห็นว่าไม่ไหวมาร่วมงานจำนวนมากก็อาจบรรเลงได้ถึง 7

โมงเช้า บางครั้งอาจมีเนื้อร้องเกี่ยวกับการจับกันระหว่างหมอลำชายและหมอลำหญิงตอบโต้กัน เช่น **หมอลำฝ่ายชาย:** เป็นฝ่ายถาม แขนสองแขนน้องจะขายเท่าไร ขาสองขาน้องจะขายเท่าไร นามีน้องของน้อง ขายเท่าไร” เป็นคำร้องขับโต้ตอบของหมอลำกับฝ่ายชายถามไป **หมอลำฝ่ายหญิง:** “ก็ตอบ แขนสองแขนสองน้องจะขาย สองล้านห้ามีปัญญาซื้อหรือไม่ ขาสองขาน้องจะขาย สองล้าน สี่จะสนใจหรือเปล่า”

การลำลักษณะดังกล่าวเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว้าวุ่นตื่นเต้นอยู่ตลอดเวลาเพราะผู้ฟังอาจรู้สึกง่วงในช่วงกลางดึก ส่วนงานคนตายก็จะขับกลอนส่งดวงวิญญาณ การขับจิมก็มีกลอนร้องในการรักษาโรคด้วยเช่นกัน ส่วนงานแจกข้าวที่ลาวเรียกว่างานทาน คนขับลำชาวบ้านเรียกว่าหมอลำขับจิม การขับลำแตกต่างกันกับการลำเพราะการขับลำไม่มีการแสดงร่วมด้วย ส่วนการลำต้องมีการแสดงเวลาขับลำสมัยก่อนจะมีคนเฒ่าคนแก่มาฟังแต่ปัจจุบันมีคนหนุ่มสาววัยรุ่นมาฟังมากขึ้น แล้วแต่บางบ้านที่ทำการแสดง บางบ้านก็มีอายุ 30 ถึง 50 ปี มารับฟังการขับจิม

การเชียร์ขับลำ คือการขับต่อกลอนกันทั้งสองฝ่ายให้คนดูตัดสินว่าฝ่ายไหนขับลำดีกว่า มีความน่าเชื่อถือมากกว่า คนดูก็จะคอยเชียร์ฝั่งนั้น คนมาเชียร์ก็จะสนุกสนานมารินสุราให้คนขับลำว่าฝั่งไหนสนุกก็จะรินเหล้าให้ฝั่งนั้นเพื่อเป็นการให้สนับสนุนให้คนขับมีความสุข (หรือเป็นการให้รางวัล) เพราะขับลำขับสนุกสนานทำให้ผู้ชมสนใจที่จะเข้าข้างฝั่งนั้น กลอนแรกในแสดงการขับจิมคือ 1. กองบุญ 2. ถามข่าว 3. เกี่ยวพาราฮี 4. ร้องส่งดวงวิญญาณคนที่ตายไปแล้วมารับกองบุญ หลังจากนั้นก็จะเป็นการรำนิทานก็ได้ หรือเกี่ยวพาราฮี ก็ได้แล้วแต่ผู้ว่าจ้าง

6. การจ้างขับจิม ผู้ขับจิมจะไม่มีเตรียมกลอนมาจากที่บ้าน

จากการสัมภาษณ์แสมมะไล สีสุท่า ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่า การออกแสดงในแต่ละงานนั้น นักแสดงไม่ทราบล่วงหน้าได้เลยว่าเจ้าภาพที่จ้างไปแสดงนั้นต้องการที่จะให้แสดงงานใด เพราะงานที่รับส่วนใหญ่ จะเป็นงาน

- 1) งานบุญต่าง ๆ ที่เนื้อหาของการขับจิม แสดงออกมาในเรื่องของพระพุทธศาสนา
- 2) งานรื่นเริง ที่เนื้อหาของการขับจิม แสดงออกมาในลักษณะของการเกี่ยวพาราฮีกันระหว่างชาย / หญิง

รวมถึงเนื้อหาที่ถามข่าวคราว สารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกัน

3) งานกฐิน เป็นงานที่มีจุดประสงค์ที่ส่งดวงวิญญาณให้แก่ผู้ล่วงลับ ถือเป็นการทำงานบุญทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง และต้องอยู่ภายในกำหนดเวลาหนึ่งเดือนตามพุทธบัญญัติ ด้วย อาณิสสร หรือผลดีจึงมีหลายประการ คือ ได้สงเคราะห์พระสงฆ์ผู้จำพรรษาให้ได้ผู้หนุ่มใหม่ ได้ชื่อว่าทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สร้างกุศลจิตแก่ผู้ทำบุญเพราะทำด้วยความเลื่อมใสศรัทธา

7. กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้การขับจิม

ด้วยความหลากหลายของชาติพันธุ์ ที่อาจจะแตกต่างกันไปในแต่ละด้าน แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นอุปสรรคในการเรียนรู้การขับจิม คือ ด้านสำเนียงภาษา ยกตัวอย่างเช่น กรณีคนชาวลาวที่มาจากเวียงจันทน์ ค่อนข้างจะมีปัญหาการออกเสียงการร้อง ซึ่งการขับจิมจึงเป็นการขับที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ มีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ เช่น ที่หลวงพระบาง และเชียงขวาง เป็นต้น จากข้อจำกัดด้านสำเนียง การถ่ายทอดความรู้ในการขับจิม มักจะเป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน หากผู้ที่ฝึกฝน / เรียนการขับจิมนี้จึงจำเป็นต้องใช้ความพยายามฝึกฝนสำเนียงเนื้อหาคล่องแคล่วไม่ผิดเพี้ยน เมื่อลูกศิษย์มาเรียนครูจะสามารถถ่ายทอดกลอนได้ ต้องพิจารณาว่าลูกศิษย์แต่ละคนสามารถร้องขับจิมได้หรือไม่ โดยคนที่สามารถจะร้องขับจิมได้จะต้องเป็นผู้ที่สามารถไปออกงานอยู่เสมอ ต้องติดตามครูผู้สอนไปยังงานต่าง ๆ เพื่อศึกษาการแก้ปัญหาของครูในการแสดงทุกครั้ง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองให้ได้มากที่สุด หรือที่เรียกว่า “การสะสมประสบการณ์” จะเป็นผู้มีใจรักในการร้องขับลำรวมถึงน้ำเสียงที่ดีครูจึงจะสอนให้ สำหรับระยะเวลาในการเรียนขึ้นอยู่กับความสามารถคนที่เรียนหรือพรสวรรค์ของแต่ละคน ถ้าใครสนใจมาทุกวันครูก็จะฝึกให้ทุกวัน ส่วนครูผู้หญิงก็สามารถสอนกลอนขับจิมให้ลูกศิษย์ที่เป็นผู้ชายได้ ครูผู้ชายก็สามารถสอนขับจิมให้ลูกศิษย์ที่เป็นผู้หญิงได้เช่นกัน / วันไหว้ครูคือ 15 ค่ำวันอังคาร การเป่า ไปคัดเลือกคนที่มีความสนใจตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะเสียงยังไม่แตกสอนง่ายแต่ถ้าแก่แล้วก็จะ

เป็นการยากในการเรียนการสอน เมื่อถึงอายุครบ 6 ปีแล้ว ต้องไปนั่งข้างๆ เพื่อเรียนรู้ เวลาขับจะได้ออกได้อีกฝ่ายของคณะอีกฝ่ายได้ บทสอนเวลาจะมีใครมาเรียนผู้ที่สอนจะต้องมีการสอนผญาหรือ (กลอนเดียว) สอนให้แก่ผู้มาเรียนจะดูที่เสียงของผู้มาเรียนว่าเสียงจะร้องหมอลำขับจิมได้หรือเปล่านั้นจะดูที่เสียงและสำเนียงของผู้มาเรียนจะทำการเรียนได้หรือไม่ บางคนสำเนียงอาจจะไม่เหมือนไป เช่น สำเนียง ลำคอนสวรรค์, ลำภูไท, ไทท่ง, ไทเวียงจันทร์ สำเนียงแบบนี้จะไม่สามารถร้องเพราะสำเนียงได้เพราะมันต่างกัน

สรุป

ขับจิม คล้ายการเจรจาประกอบดนตรี ซึ่งมีเครื่องดนตรีชิ้นเดียวคือแคน แคนดนตรีที่มีเสียงพลิ้วลอสไปกับเสียงร้องในทุก บทบาททุกลีลา การเจรจาโต้ตอบกันในการขับนี้แทนที่จะเป็นภาษาธรรมดา กลับเป็นภาษากวีที่ไพเราะ งดงาม น้ำเสียงคนขับพริ้งเพราะ อ่อนพลิ้ว ความเป็นธรรมชาติ การขับจิม เป็นการขับที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ถ้าเราจะกล่าวเปรียบเทียบในภาคคือคล้ายกันคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผู้ศึกษาเข้าใจว่า มีลักษณะเฉพาะคล้ายกับเพลงโคราช ที่มีความโดดเด่นเฉพาะทางด้านารออกเสียง และ สำเนียง สิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาข้อมูลภาคสนามในครั้งนี้ จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เรื่องของการฝึกหัดเรียนรู้ ขับจิม ที่มีความยากและมีความเป็นอัตลักษณ์ จึงกล่าวได้ว่า การขับจิม เป็นสิ่งที่สะท้อนวัฒนธรรมทางด้านดนตรี ภาษา รวมถึง วิถีชีวิตของชาวไทพวน ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่มีความซับซ้อนอยู่ในตัวบริบทของมันเอง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ นักวิชาการ ที่ได้ให้คำแนะนำ คำปรึกษา ที่ทำให้ผู้เขียนสามารถผลิตผลงานบทความวิชาการ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจน ขอขอบพระคุณ นักวิชาการ ศิลปินขับจิมในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้ที่ให้ข้อมูลกับประเด็นในบทความฉบับนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจในการศึกษาหาความรู้ เพื่อประโยชน์แก่สังคม

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการ. (2559). *ขับ-ลำ บรรณาลัย*. กรุงเทพฯ: สยามรัฐ
- เจริญชัย ชนไพโรจน์. (2526) *ดนตรีพื้นบ้านอีสาน*. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ชนสรณ์ บุญจำนงค์. (2559). *บ้านไทพวนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง*. สืบค้นเมื่อ 19 พฤศจิกายน 2561, จาก <https://www.asaconservationaward.com/index.php/2016-06-13/building-2550/> [
- บล็อกโพสต์. (2552) คีตฮอด เมืองลาว ตอน 1 ขับจิม. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2561, จาก <http://www.thongthailand.com/index.php/2009-09-15/>
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2545). *นิทานพื้นบ้านศึกษา*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2545). *เพลงพื้นบ้านศึกษา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์คดีชนวิทยาร่วมกับโครงการตำราคณะ อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.